თბილისის ვანო სარაჯიშვილის სახელობის სახელმწიფო კონსერვატორიის ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრის ბიულეტენი

№33

საქართველოს ეთნომუსიკალური ცხოვრება

ტრადიციული მრავალხმიანობის XI საერთაშორისო სიმპოზიუმი

ტრისტან სიხარულიძის 85 წლის საიუბილეოდ

აჭარის სიმღერისა და ცეკვის სახელმწიფო აკადემიური ანსამბლი „არსიანი“

უცხოური მრავალხმიანობა
ხოსას ხალხის ობერტონული მრავალხმიანობა

„ნანინას“ ექსპერიმენტული პროექტი - „ფოლკლორი ყველასათვის“

საქართველოს ფოლკლორის ეროვნული ფესტივალი - 2022

ქართული სიმღერის უცხოელი შემსრულებლები
ტრიო „ლამაზიკა“ საფრანგეთიდან

ერთი ახალი ანსამბლი
ფოლკლორული ანსამბლი „ლალხორი“

ქართული სიმღერა-გალობის მოამაგე - ანდრია ბენაშვილი

ერთი უცხოური ნარკვევი ქართულ ტრადიციულ მუსიკაზე

ეთნოგრაფიული წერილები
ნიშნობა და ქორწილი სამეგრელოში (ნაწილი II)

ერთი ტრადიციული რიტუალი - კვირიკობა

წმინდა კვირიკესა და ივლიტას ტროპარი

თბილისი. იანვარი. 2023

ცეკვავის" წოდება, „დამსახურებული მუსიკოს-აკ-ომპანიატორის" წოდება, „წლის ხელოვანის" წ-ოდება და „ალამდარის" ორდენი; პირველად ანსამ-ბლის ისტორიაში - ზურაბ ბაღდადიშვილის სახე-ლობის პრემია.

„არსიანთან", მისი არსებობის მრავალწლიანი ისტორიის მანძილზე, მჭიდრო შემოქმედებითი ურთიერთობა აკავშირებდათ კომპოზიტორებს: ზაქარია ფალიაშვილს, რევაზ ლაღიძეს, შალვა მშველიძეს, სანდრო მირიანაშვილს, მიხეილ ჩირი-ნაშვილს, შოთა მილორავას, გრიგოლ კოკელიძეს, ალექსანდრე ფარცხალაძეს, ლევან შენგელიას, გიორგი მოისწრაფიშვილს. მათი არაერთი სიმღერა აჟღერებულა ანსამბლის საკონცერტო პროგრამაში.

2022 წელს, ანსამბლის დირექტორის, გიორგი ჭანიშვილის ინიციატივითა და ორგანიზებით, სა-ფუძველი ჩაეყარა ანსამბლის დამაარსებლისა და ლოტბრის, მელიტონ კუხიანიძის სახელობის ქარ-თული ხალხური სიმღერის ფესტივალს, რომელიც 2023 წელს, საქართველოს ყველა აკადემიური ანსამბლის მონაწილეობით, სიმბოლურად, მის დაბადების დღეს – 19 სექტემბერს ჩატარდება.

„არსიანი" ჩვეული შემართებითა და ახალი პროგრამით აგრძელებს მოღვაწეობას. 2023 წელს იგეგმება ტურნე საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში და დედაქალაქში. გაგრძელდება საგასტროლო მოგზაურობა მსოფლიოს ქვეყნებში.

ამგვარად, ერთი საუკუნის თავზე, აჭარის მე-ლიტონ კუხიანიძის სახელობის სიმღერისა და ცე-კვის სახელმწიფო აკადემიური ანსამბლი „არსიანი" ერთგულად აგრძელებს ქართული ტრადიციული მუსიკალური კულტურის პოპულარიზებას.

ანსამბლ „არსიანის" შესახებ სრულად იხილეთ: http://www.ajarafolk.ge/index.php

ირინე ჩახვაძე
ანსამბლ „არსიანის" პიარ-მენეჯერი

უცხოური მრავალხმიანობა

ხოსას ხალხის ობერტონული მრავალხმიანობა

სამხრეთ აფრიკაში მცხოვრები ხოსას ხალხი მდიდარი მუსიკალური ტრადიციებით გამოირ-ჩევა. ის ბანტუს მსგავს ენაზე ლაპარაკობს. ხოსას ენა, ისევე, როგორც მრავალი სხვა აფრიკული – ტონალურია, რაც იმას ნიშნავს, რომ მელოდია ყალიბდება თავად ტექსტის შინაარსიდან – ერთი და იგივე სიტყვა, ანუ – ასოთა შეთანხმება, სხვა-დასხვაგვარად ინტონირებისას სხვადასხვა აზრს იძენს.

ხოსას ტომის მომღერალი მამაკაცები

საინტერესოა, რომ სამხრეთ აფრიკის პრეზი-დენტი ტაბო მბეკი, ისევე, როგორც ლეგენდარული ნელსონ მანდელა სწორედ ხოსას ხალხს ეკუთ-ვნიან. ეს ეთნიკური ჯგუფი, რომელიც თავად ნგუ-ნის ეთნოსში შედის, თორმეტი ეთნიკური ერთეუ-ლისგან შედგება, რომელთა შორის დომინანტურია ლუმკოს რაიონში, ქვინსლენდთან ახლოს მცხოვ-რები ტემბუ (Thembu) ხოსა. მის ტრადიციულ კულტურაზე დიდი გავლენა მოახდინა ჰოტენ-ტოტებთან და ბუშმენებთან ბოლო ორი საუკუნის განმავლობაში მეზობლობამ. საინტერესოა, რომ 1497 წელს ვასკო და გამას გემის ჟურნალში აღნიშ-ნულია, თუ როგორ დახვდნენ მას ჰოტენტოტები, რომლებიც 4-5 სალამურზე ჰარმონიულ მუსიკას უკრავდნენ.

ხოსას მუსიკალური ინსტრუმენტები დიდი მრავალფეროვნებით არ გამოირჩევა, მაგრამ მათ შორისაა მეტად საინტერესო უჰადი (uhadi) – ერთ-სიმიანი გოგრის ჭიანურის ტიპის საკრავი; ასევე, ყურადღებას იპყრობს მუსიკალური მშვილდი უმრჰუბე (umrhubhe), რომელიც ხშირად პირზე აქვთ მიბჯენილი. ზოგჯერ იყენებენ ვარგანს „ისი-

ტოლოტოლო“. ყველა ეს საკრავი მდიდარ ობერ-ტონულ პალიტრას ფლობს. ხშირ შემთხვევაში, ხოსას ხალხი ვოკალური ხმოვანებით სწორედ ამ საკრავებს ბაძავს.

ყველაზე საინტერესო კულტურული მოვლენა ხოსას ხალხში მისი ობერტონული მრავალ-ხმიანობაა, სახელად „უმნგქოკოლო“ (umngqokolo). ესაა ხმის ცვალებადობის ტექნიკა, რომლის დროსაც მომღერალი მღერის დაბალი, „გაგუდული“ ხმით (თითქოს მას კატარი, გრიპი ჰქონდეს). სტილ უმნქოკოლო ნგომკანგი-ში (umngqokolo ngomqangi) მოღერალი ორ ხმას გამოსცემს: საყრდენსა და მელოდიურს. ობერტონული შესრულება სწორედ ამას გულისხმობს – ერთი მომღერლის მიერ ობერ-ტონებით მდიდარი დაბალი ხმის გამოცემას, რომელსაც ან იგივე მომღერალი, ან სხვა უხამებს ამ ობერტონებზე აგებულ ზედა ხმას, უმეტესად - მსტვენ მელოდიას. ამგვარი სტილით განსაკუთრებით ცნობილნი არიან მონღოლები, ტუველები, ბაშკირები, ციმბირელები, ჩრდილოამერიკელი ინუკები (ინუიტები)და ა.შ.

ხოსას ტომის მომღერალი ქალები

დაბალ ხმას, რომლის ობერტონებზეც ხდება ყურადღების გამახვილება, ხოსა უწოდებს „იფინგს“. მის ობერტონებს ზედა ხმის შემსრულებლები იყენებენ ბანზე რიტმულად განსხვავებული მელოდიური ფრაზების ზევიდან „დასაფენად“. ამ ტექნიკაში განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს მომღერალთა იმპროვიზაციის (აფრიკისთვის ჩვეული) უნარი, რითაც ხოსას ობერტონული ჟღერადობა განსხვავებულია თუნდაც ტიბეტელი ბერების ობერტონული ფსალმოდიისაგან. აქვე აღსანიშნია, რომ „უმნგქოკოლო“ შესაძლებელია ერთი მომღერლის მიერაც შესრულდეს.

ყოველ სიმღერას ჰყავს თავისი ლიდერი „ჰლაბელა“ (hlabela). მისი მოპასუხე მომღერლები ან მიჰყვებიან ლიდერს – „ლანდელა“ (landela), ან „ეთანხმებიან“ – „ვუმა“ (vuma). ლიდერი იმეორებს მცირე მოცულობის მელოდიას ოსტინატურად, რასაც უმეტესად დაგვიანებით მიჰყვებიან სხვა ხმები. ამგვარი მიმდევრობა ქმნის შემთხვევებს, რა დროსაც მიმყოლების პარტია გადაიკვეთება ლიდერის მომდევნო ფრაზის საწყისთან. ზოგადად კი ლიდერი-მოპასუხის ამგვარი მონაცვლეობა სტილით უახლოვდება ცნობილ „მოწოდება-პასუხის“ (call and response) ტექნიკას, საკმაოდ დამახასიათებელს მთელი აფრიკისათვის.

ამგვარ ობერტონულ მღერაში ხშირად იკვეთება პოლირიტმიაც, ერთგვარი „რიტმული ჰემიოლა“ – ორწილადი და სამწილადი რიტმების თანამყოფობა, რა დროსაც მოძრაობა და ტაში არ ემთხვევა სიტყვებით გამოხატულ რიტმს.

საინტერესოა, რომ „უმნგქოკოლო ნგომკანგის“ ტექნიკას ზოგჯერ აკავშირებენ მწერ „უმკანგის“ ზუზუნთან, რომელსაც ბიჭები ეკალს ურჭობდნენ, პირთან მიჰქონდათ და პირის ღრუს რეზონატორად გამოყენებით სხვადასხვა ბგერებს იღებდნენ. ამ ტექნიკას დღეს მხოლოდ ერთი ქალი მომღერალი, ნოვაილეთი მბიზვენი (NoWayyilethi Mbizweni) ფლობს.

უმნგქოკოლოს სიმღერები ძირითადად ცეკვების თანხლებით სრულდება. ჟანრულად გამოირჩევა „წინასწარმეტეველების“ სიმღერები, ბიჭების და გოგონების ინიციციაციის სიმღერები, გოგო-ბიჭების ცეკვები უმტშოტშო (umtshotsho), ბიჭების ჯოხებით ბრძოლის სიმღერები (Amagwijo) და ა.შ. ობერტონული ტექნიკით განსაკუთრებით გამოირჩევა სიმღერა „ნონდელეჰაია“, რომელშიც ობერტონურად ინტონირებს რამდენიმე შემსრულებელი ერთად.

გარდა ზემოთაღწერილი ტრადიციისა, ტემბუს ხალხურ მუსიკაში საინტერესოა რთული რიტმული ფიგურაცია და შეუზღუდავი რაოდენობის ხმის პარტია ზოგიერთ სიმღერაში, რაც საკმაოდ რთულ პოლიფონიურ ფაქტურას ქმნის. ხოსას მრავალხმიანობის მკვლევარ დეივ დარგის აზრით, ხოსას ამგვარი მრავალხმიანი არტიკულაცია ნაწილობრივ ბუშმენურ კულტურასთან სიახლოვით უნდა იყოს განპირობებული.

განსაკუთრებით წარმატებული გამოდგა უმნგქოკოლოს ქალ შემსრულებელთა ჯგუფი ნგკოკო Ngqoko, რომლის წამყვანმა სოლისტმა ზაიდელ რუდოლფმა Zaidel-Rudolph ობერტონული მღერის საკუთარი სტილი შეიმუშავა. ასევე მეტად პოპულარულია „ხოსას ჭიანურის დედოფლად“ წოდებული მოდისანი (Modisani)

სამწუხაროდ ხოსას ხალხი თავიანთ უნიკალურ მუსიკალური ტრადიციებს თანდათან ივიწყებს, რაც ძირითადად განპირობებულია ტრადიციული რიტუალების გაქრობით. ხოსას ობერტონული მრავალხმიანობა თანდათან მხოლოდ სასცენო სივრცით ისაზღვრება.

თამაზ გაბისონია
ილიას უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

„ნანინას“ ექსპერიმენტული პროექტი – „ფოლკლორი ყველასათვის“

2022 წლის 16 ივლისს, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს „ახალი შემოქმედებითი პროექტების მხარდაჭერის საგრანტო კონკურსში“ გამარჯვებულმა, ეთნომუსიკოლოგთა შემოქმედებითმა ჯგუფმა „ნანინამ“ განახორციელა პროექტი „ფოლკლორი ყველასათვის“, რომელიც მოიაზრებდა აჭარის ტერიტორიაზე ბათუმის უსინათლოთა კავშირის ბენეფიციარებისთვის ფოლკლორული ლექცია-კონცერტისა და სიმღერა-ფერხულის „მასტერკლასის“ ჩატარებას და მის მსვლელობაში ბენეფიციართა აქტიურ ჩართვას.

ღონისძიება გაიმართა ბათუმის ხელოვნების სასწავლო უნივერსიტეტის დარბაზში. ეთნომუსიკოლოგთა შემოქმედებითმა ჯგუფმა „ნანინამ“ უსინათლოთა კავშირის ბენეფიციარებს ჩაუტარა შემეცნებითი ლექცია ქართული ტრადიციული მუსიკის შესახებ და გაუმართა ფოლკლორული კონცერტი, რომელშიც ჩართული იყო სიმღერები საქართველოს თითქმის ყველა კუთხიდან.

შეხვედრის ყველაზე ექსპერიმენტული და ემოციური ნაწილი იყო უსინათლოთათვის სიმღერისა და ფერხულის ერთგვარი „მასტერკლასის“ ჩატარება და საფერხულო სიმღერებში მათი ჩართვა, რაზეც ბენეფიციარები სიხარულით და ენთუზიაზმით დათანხმდენ.

ექსპერიმენტი შედგა! შეხვედრამ დადებითი ემოციები გამოიწვია და პოზიტიური განწყობა შეუქმნა ბენეფიციარებს. შეხვედრის შემდეგ მათ აღინიშნეს, რომ ბედნიერად იგრძნეს თავი ჯგუფ „ნანინას“ თითოეული წევრის თანადგომით, მიიღეს ჯგუფის ინიციატივა, როგორც მათდამი სიყვარულის გამოხატულება, შეიცნეს და შეიგრძნეს საკუთარი ქვეყნის ტრადიციები მუსიკალური ფოლკლორის საშუალებით და გამოთქვეს ამგვარ პროექტებში მომავალში მონაწილეობის სურვილი. ასევე, სთხოვეს ჯგუფის წევრებს მსგავსი ღონისძიებების განხორციელება საქართველოს სხვა რეგიონების უსინათლოებისთვისაც.

ღონისძიების აფიშა

როგორც ცნობილია, დღეს მსოფლიოში შშმ ადამიანებისთვის არტ-თერაპიის სპეციალური კურსები იქმნება, რომლებიც წარმოუდგენელ შედეგებს იძლევა. ვფიქრობთ, სწორედ არტ-თერაპიის გაკვეთილი იყო „ნანინას“ მიერ ჩატარებული „მასტერკლასი“ უსინათლოებისათვის. ფერხული ხელის ურთიერთჩაკიდებას და სიმღერასთან ერთად რიტმულად სინქრონულ მოძრაობას მოითხოვს. ამ პროცესში ბენეფიციარების ჩართვა-თანამონაწილეობამ გაუღვივა მათ დაცულობისა და სიახლოვის შეგრძნება მათთან ხელჩაკიდებულ უცხო, მაგრამ მათზე მზრუნველ ადამიანებთან, რადგან ერთად სიმღერას და ცეკვას უდიდესი ზემოქმედების ძალა აქვს ყველაზე და, განსაკუთრებით, შშმ ადამიანებზე. ეს დაეხმარა